

DUBRAVKA BALEN-LETUNIĆ

Arheološki muzej u Zagrebu

GROBOVI KASNOG BRONČANOG I STARIJEG ŽELJEZNOG DOBA
IZ OKOLICE KARLOVCA

Žarne grobove iz Ozlja kao i grob iz Žamarija (okolica Karlovca), autorica uvrštava u zapadnu grupu mlađe kulture polja sa žarama. Arheološki materijal tipološki se uklapa u oblike Ha B1 i Ha B2 stupanj tj. u 10. i 9. stoljeće. Materijal iz razorenog tumula pripada vremenu početka formiranja starijeg željeznog doba na tom području, odnosno u drugu polovicu 8. i prvu polovicu 7. stoljeća. Katalog materijala, kad je to bilo moguće, predstavljen je grobnim cjelinama.

Već 1885. godine istodobno kad je u literaturi registriran nalaz žarnih grobova u Treščerovcu nedaleko Ozlja, nailazimo na podatke o nekropoli, koju Š. Ljubić locira u Poljicima iznad Ozlja, nedaleko crkve sv. Florijana¹. Kako Ljubić navodi nekropola je ranije uništena kad je proširivana i popravljana glavna cesta, pa je stoga izvršio pokusno iskopavanje uz spomenutu cestu, ne ulazeći na zemlju Jalića, jer se nalazila pod kulturom. Tom prilikom iskopao je četiri žare, koje na žalost nisu sačuvane, a u izvještaju osim njih Ljubić ne navodi nikakav arheološki materijal. Godinu dana kasnije Ljubić ponovo provodi istraživanja, ali sada na zemljištu Jalića, i dolazi do zaključka da se radi o velikom razorenom tumulu preko kojeg prelazi cesta, a ne o »grobju od žara« kako je prethodno mislio². Kao rezultat tog istraživanja u zbirkama Arheološkog muzeja u Zagrebu nalazi se samo dio predmeta objavljenih prvo u »Viestniku«, a zatim u »Popisu«³. J. Brunšmid, međutim navodi, da je Ljubić u Ozlju iskopavao u dva navrata, ali vjerojatno na različitim mjestima⁴. Prilikom zemljanih radova 1970. godine naišlo se u Ozlju na

¹ Š. Ljubić, Prvo otkriće predhistoričkih grobja od žara u Hrvatskoj, Viestnik hrv. arheološkoga društva, VII, 3, 1885, p. 71 sq.

² Š. Ljubić, Razne vesti, Prehist. mogila iznad Ozlja, Viestnik hrv. arheološkoga društva, IX, 1, 1887, p. 29.

³ Vidi bilješku 2. — Š. Ljubić, Popis arheološkoga odjela Nar. zem. muzeja u Zagrebu, I, 1, 1889, p. 158, T. 33 : 255.

⁴ J. Brunšmid, Groblje sa urnama u Krupačama kod Krašića u Hrvatskoj, Vjesnik hrv. arheol. društva n. s. III, 1898, p. 141 sqq.

žarne grobove, pa je iste godine izvršeno sondiranje terena i tada iskopano šest grobova. Teren gdje su nađene žare je brežuljak kraj seoskog puta, koji skreće od glavne ceste u selo, a uz ogradu vrta J. Štulca k. br. 13. Ponovo se otišlo na teren 1973. godine i tom se prilikom nastajao ubicirati položaj Poljice koji spominje Ljubić, kao i teren na kojem je bio tumul, ali ni na katastru niti itko od starijih mještana zna za taj položaj. Nalaz žara kod kuće Štulca udaljen je od crkve sv. Florijana oko 700 m zračne linije, stoga je odlučeno da se nova sondažna iskopavanja izvrše u blizini nalaza iz 1970. godine na zemljištu J. Markovića, a zatim na cesti uz kuću J. Štulca. U toj kampanji iskopana su tri intaktna žarna groba, a naišlo se i na dva prazna ležišta za žare, kao i na tri uništena groba s nekoliko atipičnih fragmenata keramike.

Arheološkom muzeju u Zagrebu poklonjen je 1971. godine vrijedan nalaz žare sa zdjelom iz Žamarija kod Žumberačke Kupčine, a otkriven je u dvorištu S. Delišimunovića⁵. Nalaz pripada žarnom grobu i indicira na postojanje nekropole, međutim do danas se nije ukazala mogućnost ispitivanja terena oko nalaza.

Opis grobova i materijala bit će dan kronološkim redom istraživanja; Ozalj 1970. i 1973. godine, opis groba iz Žamarija, Velike Gorice, i opis materijala iz tumula što ga je istraživao Š. Ljubić 1886. godine.

Ozalj, grob 1 (T. 1 : 1)

Nivo groba: gornji 0,30 m — donji 0,70 m

U grobnu jamu ljevkastog oblika bila je položena žara, na čijem su dnu ležale spaljene kosti i pepeo. Žara je izrađena od pročišćene gline tamnosmeđe boje, ravnog dna, zaobljenog gotovo jajolikog trbuha, niskog razvraćenog vrata, rame ukrašeno sa pet malih kružnih udubljenja; V 32,8 cm, PD 12 cm, NO 33,2 cm, U 24 cm⁶. Ozalj, grob 2 (T. 1 : 2—3)

Nivo groba: gornji 0,31 m — donji 0,60 m

U grobnu jamu ljevkastog oblika bila je položena žara, na dnu koje su nađeni tragovi paljevine i ulomak zdjele, koja je ranije vjerojatno služila kao poklopac žari. Žara, izrađena od pročišćene gline crne boje, jako fragmentirana, ravnog dna, zaobljenog gotovo jajolikog trbuha, sačuvan dio trbuha i vrata; PD 12 cm, NO 33 cm. Ulomak zdjele, svijetlosmeđe boje, glatkog uvučenog oboda; VF 2,6 × 5,6 cm. Ozalj, grob 3 (T. 1 : 4—5)

Nivo groba: gornji 0,50 m — donji 0,94 m

Grobna jama ljevkastog oblika sadržavala je žaru, na dnu koje su se nalazile spaljene kosti, pepeo i posuda sa drškom, koja je ranije vjerojatno služila kao poklopac žari. Žara, izrađena od pročišćene gline, tamnosmeđe boje, ravnog dna, zaobljenog trbuha lagano proširenog na sredini visine žare i ljevkastog vrata; V 32,4 cm, PD 12 cm, NO 35,6 cm, U 28,8 cm. Posuda s trakastom drškom koja nad-

⁵ Zahvaljujem dr K. Vinski-Gasparini i prof. R. Drechsler-Bižić na terenskim dnevnicima, kao i prof. M. Vajdiću na brojnim usmenim podacima. Koristim također priliku da se zahvalim A. Povrzanoviću i S. Delišimunoviću koji su spremno ustupili Muzeju nalaz žarnog groba iz Žamarija.

⁶ Kratice: V (visina), PD (promjer dna), NO (promjer najvećeg oboda), U (promjer usta), VF (veličina fragmenta), P (promjer), D (dužina), PŽ (promjer žice), VL (visina luka).

visuje obod, izrađena od pročišćene gline, smeđe boje, lagano ispupčenog dna, polu-loptastog trbuha koji prelazi u cilindrični vrat pri dnu ukrašen urezanim cik-cak motivom, a rub oboda plitkim kosim urezima; V 10,4 cm, PD 5,2 cm, NO 18,6 cm, U 15 cm.

Ozalj, grob 4 (T. 1 : 6—7)

Nivo groba: gornji 0,32 m — donji 0,65 m

Grob je bio pokriven većom kamenom pločom nepravilnog oblika; ispod ploče nalazila se žara vrlo fragmentirana, djelomično ograđena nepravilnim blokovima kamenja. U žari uz tragove paljevine nađen je ulomak zdjele, koja je ranije vjerojatno služila kao poklopac žari. Žara, izrađena od pročišćene gline, oker boje, ravnog dna, zaobljenog trbuha lagano proširenog na sredini visine žare, sačuvan dio trbuha i vrata; PD 12,8 cm, NO 36,2 cm. Ulomak zdjele, sive boje uvučenog oboda ukrašenog plitko kaneliranim vertikalnim rebrima, vjerojatno ranije složenim u metope; VF 4,4 × 6 cm.

Ozalj, grob 5 (T. 2 : 1—4)

Nivo groba: gornji 0,50 m — donji 0,90 m

Grob je bio pokriven kamenom pločom nepravilnog oblika; u kamen živac djelomično ograđena kamenjem nepravilnog oblika bila je položena žara pokrivena zdjelom, čije je dno sjelo u ljevkasti vrat žare. U žari su osim paljevine i kosti nađeni prilozi. Žara, izrađena od pročišćene gline, tamnosmeđe boje, ravnog dna, jajolikog trbuha i ljevkastog vrata; V 32,4 cm, PD 12,4 cm, NO 32 cm, U 24,8 cm. Zdjela, izrađena od pročišćene gline, smeđe boje, ravnog dna, glatkog uvučenog oboda; V 10 cm, PD 9 cm, NO 24,4 cm, U 22 cm. Prilozi, glineni pršljen stožastog oblika; V 2,4 cm, P baze 3 cm, ulomak brončane žice okruglog presjeka D 3 cm, PŽ 0,2 cm.

Ozalj, grob 6 (T. 2 : 5—7)

Nivo groba: gornji 0,30 m — donji 0,80 m

U grobnu jamu ograđenu kamenjem nepravilnog oblika bila je položena žara pokrivena zdjelom čije je dno sjelo u ljevkasti vrat žare. U žari je uz paljevinu i kosti nađena i manja posuda. Žara, izrađena od pročišćene gline, smeđe boje, ravnog dna, zaobljenog trbuha lagano proširenog na sredini visine žare, ukrašenog sa četiri mala bradavičasta ispupčenja, ljevkastog vrata; V 30 cm, PD 11,6 cm, NO 35,2 cm, U 29,6 cm. Zdjela, izrađena od pročišćene gline, zagasitosmeđe boje, ravnog dna, glatkog uvučenog oboda; V 8,8 cm, PD 9,4 cm, NO 21,6 cm, U 18 cm. Posuda, izrađena od pročišćene gline, tamnosmeđe boje, ravnog dna, zaobljenog trbuha lagano proširenog na sredini visine posude, ukrašenog nizom urezanih trokuta (izmjenjuju se trokuti u kojima su upisana dva manja trokuta s trokutima ispunjenim urezanim kosim linijama), kratkog ljevkastog vrata s unutrašnje strane ukrašenog cik-cak ornamentom; V 10,8 cm, PD 6,4 cm, NO 14,4 cm, U 12,4 cm.

Ozalj, grob 7 (T. 2 : 8—11)

Nivo groba: gornji 0,10 m — donji 0,70 m

Grob je bio pokriven kamenim pločama nepravilnog oblika; u jamu od kamena živca bile su položene spaljene kosti djeteta, pepeo i prilozi, a zdjela je bila položena uz grobnu jamu. Zdjela, izrađena od pročišćene gline, zagasitosmeđe boje, ravnog dna, uvučenog oboda ukrašenog kosim urezanim linijama grupiranim u pet metopa i jednom horizontalno postavljenom drškom; V 8,8 cm, PD 8,2 cm, NO 24

cm, U 22 cm. Prilozi, brončana plosnata alka sastavljenih krajeva; P 1,8 cm, brončana plosnata alka (možda dio privjeska); P 2 cm, igla brončana, male polukružne glavice, zadebljalog tordiranog vrata, prelomljena, nedostaje šiljasti dio; D 3,2 cm. Ozalj, grob 8 (T. 3 : 1—5)

Nivo groba: gornji 0,08 m — donji 0,65 m

U grobnu jamu djelomično ograđenu kamenom živcem osim sa zapada, bila je smještena žara postavljena na jamu iskopanu u zemlji, ispunjenu kostima i pepelom. U žari je nađena zdjela, koja je ranije vjerojatno služila kao poklopac, i prilozi. Žara, izrađena od pročišćene gline, smeđe boje, ravnog dna, zaobljenog trbuha lagano proširenog u gornjoj polovici visine žare i ljevkastog vrata; V 55,6 cm, PD 14 cm, NO 57,6 cm, U 34,8 cm. Zdjela, izrađena od pročišćene gline, zagasitosmeđe boje, ravnog dna, uvučenog oboda ukrašenog sa četiri snopa urezanih vertikalnih linija i dva vertikalna plastična rebra; V 10,6 cm, PD 9,8 cm, NO 26 cm, U 24 cm. Prilozi, igla, brončana, nedostaje glava i šiljak igle, vrat ukrašen sa dva prstenasta zadebljanja; D 12 cm, korice noža, kost, ukrašene urezanim motivom, izmjenjuju se prazna polja omeđena vertikalnim linijama i cik-cak motivom, sačuvane četiri rupe za zakovice, i dvije brončane zakovice; D 6,3 cm, Š 1,5 cm, glineni pršljen valjkastog oblika; V 3,2 cm, P baze 2,2 cm.

Ozalj, grob 9 (T. 3 : 6)

Nivo groba: gornji 0,10 m — donji 0,65 m

U grobnu jamu djelomično ograđenu kamenjem nepravilnog oblika bila je smještena žara postavljena na jamu iskopanu u zemlji, ispunjenu kostima i pepelom. Žara, izrađena od pročišćene gline, smeđe boje, ravnog dna, zaobljenog trbuha lagano proširenog u gornjoj polovici visine žare i ljevkastog vrata; V 60 cm, PD 16 cm, NO 50,4 cm, U 30,4 cm.

Žamarije, grob 1 (T. 4 : 1—2)

Nivo groba: nema podataka

Grob je bio pokriven kamenom pločom nepravilnog oblika; u grobnu jamu ograđenu kamenjem bila je položena žara na čijem su dnu bile spaljene kosti, pepeo i zdjela, koja nije imala funkciju poklopca jer je znatno manja od vrata žare. Žara, izrađena od pročišćene gline, tamnosmeđe boje, ravnog dna, lagano zaobljenog trbuha i niskog ljevkastog vrata; V 32,8 cm, PD 18 cm, NO 35,5 cm, U 29,6 cm. Zdjela, izrađena od dobro pročišćene gline, tamnosmeđe boje, ravnog dna, uvučenog oboda ukrašenog sa dva mala bradavčasta ispupčenja; V 7,4 cm, PD 8 cm, NO 19,2 cm, U 17 cm.

Velika Gorica, grob G/1910 (T. 4 : 3—4)

Nivo groba: nema podataka

Žarni grob (podaci o načinu ukopa nedostaju). Žara, izrađena od pročišćene gline, crvenosmeđe boje, ravnog dna, kuglastog trbuha s rupom na polovici visine žare; V 20,2 cm, PD 8,4 cm, NO 23,2 cm, U 13 cm. Igla, brončana, polukružne glavice, zadebljalog tordiranog vrata; D 8 cm.

Ozalj, iskopavanje tumula 1886. god. (T. 4 : 5—9)

1 Brončana igla s malom glavicom u obliku kalote i zadebljanjima na vratu, prelomljena; D 5 cm.

- 2 Brončana igla s malom glavicom u obliku kalote s dva prstenasta zadebljanja na vratu; D 9,5 cm.
- 3 Brončani kalotasti gumb s trnom i petljom na poleđini; P 2,1 cm.
- 4 Brončana narukvica — devet puta savijena žica okruglog presjeka; P 5,4 cm, V 5,6 cm, PŽ 0,4 cm.
- 5 Brončana lučna dvopetljasta fibula s čvorastim zadebljanjima; D 6 cm, VL 4 cm.

Nekropola u Ozlju uništena je prilikom stambene izgradnje i izgradnje ceste, a materijal iz preostalih grobova dokazuje dulje trajanje nekropole. Prilikom istraživanja nailazilo se na prazna ležišta za žaru u kamenu živcu ili na uništene grobove sa neznatnim ulomcima keramike. Nekropola ima sve karakteristike nekropole kulture polja sa žarama, a unutar nje je zastupljeno nekoliko načina pokapanja: ukop u grobnu jamu u koju je položena žara s pepelom i kostima pokrivena sa zdjelom ili posudom; ukop u grobnu jamu oblaganu i pokrivenu kamenjem (najčešće je korišten kamen živac gdje je to uvjetovano konfiguracijom tla) u kojoj se je nalazila žara pokrivena zdjelom, postavljena na ostatke kremiranja ili su pepeo i kosti bile u žari; ukop u kamen živac čije je udubljenje bilo ispunjeno pepelom, kostima i prilozima, pa je služilo umjesto žare, a zdjela je položena uz jamu. U svim slučajevima nije bilo moguće razlikovati muške od ženskih grobova osim u grobu 5 i grobu 8 koje bismo mogli s obzirom na nalaz pršljena opredijeliti kao ženske, a za grob 7 na osnovi ostataka spaljenih kostiju može se pretpostaviti da je bio dječji.

Većinu materijala iz nekropole u Ozlju kao i grob iz Žamarija čini keramika, koja u svim slučajevima nije pogodna za kronološku analizu, dok su metalni prilozni vrlo škrumni i loše očuvani. Najbrojniji keramički materijal su žare i zdjele. Uočavamo da su žare ravnog dna, zaobljenog gotovo jajolikog trbuha, niskog razvraćenog ili ljevkastog formiranog vrata, čiju je tipologiju razradio F. Starè podijelivši ih u dva osnovna tipa: bikonične žare sa četiri varijante i žare zaobljenih trbuha sa tri varijante⁷. U ovaj se drugi tip uklapaju svi primjerci s oba lokaliteta. U većini slučajeva su neukrašene — grob 2 (T. 1 : 3), grob 3 (T. 1 : 4), grob 4 (T. 1 : 6), grob 5 (T. 2 : 4), grob 8 (T. 3 : 1), grob 9 (T. 3 : 6), žara iz Žamarija (T. 4 : 2) — a od ukrasa se javljaju mala kružna udubljenja — grob 1 (T. 1 : 1) — i mala bradavičasta ispupčenja — grob 6 (T. 2 : 5). Na nekropoli u Ozlju najčešće se nalaze i zdjele-poklopci uvučenog oboda, glatkog neukrašenog — grob 2 (T. 1 : 2), grob 5 (T. 2 : 3), grob 6 (T. 2 : 6), grob iz Žamarija (T. 4 : 1) — ili ukrašenog plitkim kaneliranim vertikalnim linijama složenim u metope — grob 4 (T. 1 : 7) — zatim ukrašenog urezanim linijama također složenim u metope i horizontalno postavljenom drškom — grob 7 (T. 2 : 11) — i urezanim linijama i plastičnim rebrima — grob 8 (T. 3 : 4). Žare zaobljenog trbuha i niskog razvraćenog vrata pokazuju jaku tipološku povezanost s nalazima starije kulture polja sa žarama — usporede li se žare iz groba 1 (T. 1 : 1) i groba 2 (T. 1 : 3) u Ozlju s posudom iz ostave Kloštar Ivanić koja je datirana u fazu III po K. Vinski-Gasparini⁸, odnosno u Ha A 2 stupanj — i na geografsku povezanost s nekropolama u Sloveniji gdje nalazimo i najbliže analogije. Budući da je grob 1 sadržavao samo žaru bez priloga, a grob 2 i ulomak zdjele glatkog uvu-

⁷ F. Starè, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, Dela SAZU 9, 1954, p. 94.

⁸ K. Vinski-Gasparini, Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj, Monografije Fil. fak. Zadar 1, 1973, p. 138, T. 96 : 1.

čenog oboda, teško ih je decidirano datirati. S obzirom na sličnost tih žara sa žarom iz groba 9 u Dobovi⁹, koji sadrži i iglu s glavicom u obliku lukovice ili skoro identičnom žarom groba 68 iz Pobrežja¹⁰, mogli bismo ova dva groba datirati u Ha B 1 stupanj. Žare ljevkastog vrata i zaobljenog gotovo jajolikog trbuha, lagano proširenog na polovici visine žare, ili u gornjoj polovici visine, u biti tipološki pripadaju istoj vrsti i ne predstavljaju novu pojavu. Njihov vijek trajanja, kako je to vrlo često kod keramičkog materijala znatno je dulji, pa su one čest inventar mlađe kulture polja sa žarama, i sekundarno traju u mlađim razdobljima. Za one iz groba 3 (T. 1 : 4), groba 4 (T. 1 : 6) i groba 6 (T. 2 : 5) analogije nalazimo na velikoj nekropoli Ljubljana SAZU¹¹, dok za žare iz groba 5 (T. 2 : 4), groba 8 (T. 3 : 1) i groba 9 (T. 3 : 6) na geografski vrlo bliskoj nekropoli u Krupačama¹² gdje su zajedno s materijalom Ha B 2 stupnja ili kao u grobu 155 nekropole u Rušama¹³ s materijalom Ha B 3 stupnja po Müller-Karpeovoj kronološkoj podjeli. Posuda s drškom (T. 1 : 5) ukrašena cik-cak ornamentom nađena u grobu 3 srodna je po obliku i po ornamentici posudama iz nekropole u Rušama. Taj tip posude kao i njoj srodni oblici, ukrašeni cik-cak ornamentom kao i naš primjerak, do onih bogato ornamentiranih, inventar su grobova Ha B 1 i Ha B 2 stupnja¹⁴. Prilozima je nešto bogatiji grob 6, s obzirom da se u žari poklopljenoj jednostavnom zdjelom glatkog uvučenog oboda, nalazila i posudica zaobljenog trbuha ukrašenog motivom trokuta, ljevkastog vrata s unutrašnje strane ornamentiranog cik-cak motivom (T. 2 : 7). Neukrašene posudice ovog tipa južno preko Save susrećemo na nekropoli Barice¹⁵, zatim Ozlju bliskoj nekropoli u Krupačama¹⁶, a brojne su na nekropoli Treščerovac¹⁷. Naš primjerak analogan je treščerovačkim posudicama i po obliku i po ornamentu, što nije slučajno jer je udaljenost između ovih nekropola samo 4 km i obje su, što je vidljivo po materijalu, najintenzivnije korištene u Ha B 2 stupnju. Motivi cik-cak i vertikalnih linija javljaju se i na koštanim koricama noža (T. 3 : 3) nađenog u grobu 8, čije sječivo na žalost nije očuvano. Taj motiv je kako primjećujemo čest na keramici s koje je vjerojatno i preuzet. U grobu 7 je osim zdjele i dvije plosnate brončane alke (T. 2 : 8—9) nađena i igla (T. 2 : 10) polukružne glavice, zadebljalog tordiranog vrata. Analogiju za ovaj tip nalazimo u grobu 110 i 411 iz Dobove¹⁸ Ha B 2 stupnja, a vrlo srodna joj je igla iz groba G/1910 iz Velike Gorice¹⁹ na-

⁹ F. Starè, Ilirsko grobišče pri Dobovi, *Razprave SAZU* III, 1953, p. 119, T. 8 : 3—5. — F. Starè, Dobova, Posavski muzej Brežice, knjiga 2, 1975, T. 6 : 1—3.

¹⁰ S. Pahič, Pobrežje, *Katalogi in monografije* 6, Narodni muzej Ljubljana, 1972, p. 46 sq., T. 14 : 7—8.

¹¹ F. Starè, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani. *Dela SAZU* 9, 1954, grob 17, T. 16 : 3; grob 50, T. 43 : 1.

¹² J. Brunšmid, o. c., T. 1 : 1. — K. Vinski-Gasparini, o. c., T. 100 : 1.

¹³ H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen, Röm.-Germ. Forschungen* 22, 1959, T. 114 : A1.

¹⁴ H. Müller-Karpe, o. c., T. 110 : D1, fig. 11 (p. 117).

¹⁵ B. Čović, Barice-nekropola kasnog bronzanog doba kod Gračanice, *Glasnik*, n. s. XIII, 1958, p. 88 sq., fig. 10, 11.

¹⁶ J. Brunšmid, o. c., T. 1 : 4, 13. — K. Vinski-Gasparini, o. c., T. 100 : 2, 5.

¹⁷ Š. Ljubić, o. c., p. 159 sq., T. 34 : 5, 7, 9, 10, 11. — K. Vinski-Gasparini, o. c., T. 101 : 3, 4, 5, 7, 13.

¹⁸ F. Starè, Dobova, Posavski muzej Brežice, knjiga 2, 1975, T. 18 : 14, T. 59 : 3.

¹⁹ V. Hoffiller, *Prehistorijske žare iz Velike Gorice kraj Zagreba, Strena Buliciana*, 1924, T. 1 : 10. — V. Hoffiller, *Velika Gorica, Corpus Vasorum Antiquorum, Yugosl. fasc. 2*, 1938, p. 2, T. 1 : 10. — J. Klemenc, *Archäologische Karte von Jugoslawien, Blatt Zagreb*, 1938, p. 85.

đena u kuglastoj žari s rupom (T. 4 : 3—4). Uzore im svakako treba tražiti u raskošnije izvedenim iglama Ha B 1 stupnja kakav je primjerak iz groba III/1910 iz Velike Gorice²⁰ nađen također u kuglastoj žari s rupom, te igli u grobu 6 iz Dobove²¹. Poput žara koje imaju dulji raspon trajanja, isti slučaj je i sa zdjelama uvučenog oboda. Ovaj oblik može se pratiti vjerojatno zbog svoje jednostavnosti i funkcionalnosti kroz sve faze kulture polja sa žarama. Porijeklo im treba tražiti u starim uzorima, pa usporedimo li zdjelu groba 1 iz Virovitice²² sa zdjelom groba 2 (T. 1 : 2), groba 5 (T. 2 : 3), groba 6 (T. 2 : 6) i zdjelom iz Žamarija (T. 4 : 1) te sličnosti su evidentne. Analogne zdjelama iz Ozlja su zdjele iz Krupača²³, Treščerovca²⁴, osobito zdjela iz groba 4 (T. 1 : 7), groba 7 (T. 2 : 11) i groba 8 (T. 3 : 4), kao i vrlo brojni primjerci iz nekropola posavskog i podravskog dijela Slovenije, a nalazimo ih i na nekropolama kasnijih razdoblja, što prelazi vremenske okvire kulture polja sa žarama. Grob iz Žamarija na žalost je osamljen. Žara iz ovog groba (T. 4 : 2) srodna je žari groba 6 iz Dobove²⁵, premda joj je zadebljan trbuh nešto slabije naglašen i bez bradavičastih ispupčenja. Budući da grob osim žare i zdjele glatkog uvučenog oboda, ukrašenog malim bradavičastim ispupčenjima (T. 4 : 1) ne sadrži nikakav signifikantniji materijal koji bi je decidirano vremenski opredijelio, a s obzirom na srodnost sa žarom groba 6 iz Dobove, mogli bismo grob iz Žamarija datirati u Ha B 1 stupanj.

Nekropola u Ozlju kao i grob iz Žamarija je, osim nesistematski iskopanih nekropola u Krupačama i Treščerovcu i nekropole u Velikoj Gorici s koje se uspješno rekonstruirati tek nekoliko grobnih cjelina, još jedna, premda djelomično sačuvana u nizu nekropola zapadne grupe mlađe kulture polja sa žarama sjeverozapadne Hrvatske, odnosno iz savsko-dravskog međuriječja. Arheološki materijal iskopan u Ozlju kao i grob iz Žamarija, tipološki se uklapa u oblike Ha B horizonta, tj. u Ha B 1 i Ha B 2 stupanj, odnosno u 10. i 9. stoljeće. Materijal nekropola zapadne grupe kulture polja sa žarama savsko-dravskog međuriječja, uključivši tu Ozalj i Žamarije, bez sumnje pokazuje tradiciju i povezanost s prethodnim fazama, i geografsku bliskost ovih nekropola s nekropolama preko Sutle i Kupe, a pojedini oblici posuda, ornamentika i njezina izvedba svjedoče o povezanosti s nekropolama u Donjoj Kranjskoj i Štajerskoj.

O tumulu u Ozlju osim predmeta nađenih prilikom iskopavanja 1886. godine i djelomičnog citiranja njegovih dimenzija (po Ljubiću tumul je zapremao oko 50 m²), ne raspoložemo nikakvim drugim podacima²⁶. U prethistorijskoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu sačuvano je pet od trinaest navedenih predmeta koji su vjerojatno nađeni u nekoliko razorenih grobova, pa nam zato ostaje mogućnost samo

²⁰ F. Starè, *Inventaria Archaeologica* 1, 1957, Y 9, 5. — K. Vinski-Gasparini, o. c., T. 102 : 18—19.

²¹ F. Starè, *Ilirsko grobišće pri Dobovi*, *Razprave SAZU* III, 1953, p. 116 sq., T. 7 : 3. — F. Starè, *Inventaria Archaeologica* 1, 1957, Y 4, 5. — F. Starè, *Dobova*, *Posavski muzej Brežice*, knjiga 2, 1975, p. 27, T. 5 : 2.

²² K. Vinski-Gasparini, o. c., T. 7 : 4.

²³ J. Brunšmid, o. c., T. 1 : 5. — K. Vinski-Gasparini, o. c., T. 100 : 3.

²⁴ Š. Ljubić, o. c., T. 34 : 15. — K. Vinski-Gasparini, o. c., T. 101 : 8, 9, 12.

²⁵ F. Starè, *Ilirsko grobišće pri Dobovi*, *Razprave SAZU* III, 1953, p. 116 sq., T. 6 : 4. — F. Starè, *Inventaria Archaeologica* 1, 1957, Y 1, 1. — F. Starè, o. c., p. 27, T. 5 : 1.

²⁶ Vidi bilješku 2 i 3.



Sl. 1

tipološke klasifikacije²⁷. Narukvice od brončane, više puta spiralno savijene žice okruglog presjeka, kakva je i narukvica iz Ozlja (T. 4 : 6), pratimo na prostoru srednje Evrope skoro tokom cijelog brončanog doba, a u halštatskom razdoblju ne mjenjaju svoj oblik, osim što varira broj navoja, a izrađuju se od brončane i od željezne žice okruglog presjeka²⁸. Za brončane gumbe s trnom i ušicom za prišivanje (T. 4 : 8) treba naglasiti da su sastavni dio nošnje, zato su i dulje u upotrebi, i

²⁷ Predmet naveden u »Popisu« pod br. 9 s izgledom lopatičice, je noga fibule pod br. 1.

²⁸ F. Starè, Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani, Dela SAZU 9, 1954, T. 55 : 3. — J. Dular, Bela Krajina v starohalštatskem obdobju, Arheološki vestnik XXIV, 1975, T. 11 : 6—7. — J. Dular, Podzemelj, Katalogi in monografije 16, Narodni muzej Ljubljana, 1978, T. 11 : 14—18.

²⁹ R. Drechsler-Bižić, Naselje i grobovi preistorijskih Japoda u Vrepcu, Vjesnik, Arh.

muz. Zagreb 3. s. I, 1958, p. 37, T. 1 : 7. — R. Drechsler-Bižić, Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955—1956. godine, Vjesnik Arh. muz. Zagreb 3. s. II, 1961, p. 101, T. 21 : 2. — R. Drechsler-Bižić, Japodske kape i oglavlja, Vjesnik Arh. muz. Zagreb 3. s. III, 1968, p. 45, T. 2 : 14. — R. Drechsler-Bižić, Porijeklo lučnih jednopetljastih fibula u Japoda, Godišnjak XIII, Centar za balkanološka ispitivanja, 1976, T. 4 : 2.

često ih nalazimo u grobovima Ha B i Ha C horizonta na japodskom teritoriju s područja Like²⁹. U materijal s vidljivim tradicijama kulture polja sa žarama treba uvrstiti i igle s malom kalotastom glavicom i zadebljanjima na vratu. Ozaljskom primjerku (T. 4 : 5) vrlo je srodna premda ne i identična igla groba 18 iz Metlike-Borštek, kao i igla groba 28 nekropole Beram. Inventar groba 18 iz Metlike-Borštek, J. Dular svrstava u najstariji halštatski horizont označivši ga pojmom Podzemelj 1, odnosno u drugu polovicu 8. stoljeća³⁰, dok V. Kučar igli groba 28 iz Berama kao paralelu navodi primjerak igle groba 235 iz Este-Ricovero po Freyu datiranog u prvu polovicu 7. stoljeća, tj. u fazu Este II, preciznije u sredinu te faze (oko 675. godine)³¹. Dvopetljaste lučne fibule sa čvorovima na luku javljaju se u mnogobrojnim varijantama ne samo na širem teritorijalnom području, već i u većem vremenskom rasponu. Tipologiju dvopetljastih lučnih fibula i onih sa čvorovima na luku razradio je u svom radu S. Gabrovec, a na temelju analognih primjeraka za ozaljsku fibulu (T. 4 : 9) važno je naglasiti da tipološki pripada jugoistočno-alpskom kulturnom krugu, a ne krugu srednjeg Podunavlja³².

Za sada s područja Pokuplja nemamo podatke o nalazima tumula osim o navodnom tumulu s lokaliteta Draganić nedaleko Ozlja³³, iz kojeg po svojoj prilici potječe mač tipa Mörigen datiran u Ha C 1 stupanj, tj. u prvu polovicu 7. stoljeća, odnosno on bi približno bio istodoban s tumulom iz Ozlja. Nekropola kulture polja sa žarama koju smo ovdje obradili, pripada kako je obrazloženo Ha B 1 i Ha B 2 stupnju tj. 10. i 9. stoljeću, dok tumul na osnovi svih indicija pripada drugom kulturnom krugu, odnosno vremenu početka formiranja starijeg željeznog doba na tom području. Svakako ovaj tumul bio bi zanimljiv za određivanje najstarijeg horizonta starijeg željeznog doba u sjeverozapadnoj Hrvatskoj što bi apsolutno kronološki pripadalo vremenu između druge polovice 8. i prve polovice 7. stoljeća.

²⁹ J. Dular, *Bela Krajina v starohalštatskem obdobju*, *Arheološki vestnik XXIV*, 1975, p. 546 sq., T. 3 : 4.

³¹ V. Kučar, *Prahistorijska nekropola Beram*, *Histria Archaeologica* 10/1, 1979, p. 114, T. 4 : 9.

³² S. Gabrovec, *Dvoankaste ločne fibule*, *Godišnjak VIII, Centar za balkanološka ispitivanja*, 1970, p. 9 sqq., karta IX.

³³ K. Vinski-Gasparini, *Mač tipa Mörigen iz Draganića u sjeverozapadnoj Hrvatskoj*, *Vjesnik Arh. muz. Zagreb* 3. s. IV, 1970, p. 3 sqq., T. 1 : 1—2 d.

OPIS SLIKE U TEKSTU
TEXTABBILDUNG

Slika 1
Abbildung 1

Karta nekropola kasnog brončanog i starijeg željeznog doba iz okolice Karlovca; prazni krug: grobovi kulture polja sa žarama, puni krug: tumuli (Übersichtskarte von spätbronzezeitlichen und früheisenzeitlichen Nekropolen aus der Umgebung von Karlovac; weisser Kreis: Urnenfeldergräber, schwarzer Kreis: Tumuli).

- 1 Ozalj
- 2 Trešćerovac
- 3 Draganić
- 4 Krupače
- 5 Žamarije
- 6 Velika Gorica
- 7 Dobova

POPIS I SADRŽAJ TABLI
TAFELNVERZEICHNIS

Tabla 1
Tafel 1

1, Ozalj, grob 1 (Grab 1). — 2—3, Ozalj, grob 2 (Grab 2). — 4—5, Ozalj, grob 3 (Grab 3). — 6—7, Ozalj, grob 4 (Grab 4).

Tabla 2
Tafel 2

1—4, Ozalj, grob 5 (Grab 5). — 5—7, Ozalj, grob 6 (Grab 6). — 8—11, Ozalj, grob 7 (Grab 7).

Tabla 3
Tafel 3

1—5, Ozalj, grob 8 (Grab 8). — 6, Ozalj, grob 9 (Grab 9).

Tabla 4
Tafel 4

1—2, Žamarije, grob 1 (Grab 1). — 3—4, Velika Gorica, grob G/1910 (Grab G/1910). — 5—9, Ozalj, razoreni tumul (zerstörter Tumulus).

ZUSAMMENFASSUNG

SPÄTBRONZEZEITLICHE UND FRÜHEISENZEITLICHE GRÄBER
AUS DER UMGEBUNG VON KARLOVAC

Die Angabe über die Nekropole in Ozalj wurde bereits im Jahre 1885 registriert, und zwar gleichzeitig mit dem Fund der Nekropole in Trešćerovac¹. Š. Ljubić sondierte zuerst das Gelände in Ozalj, Flur, Poljice, an der Strasse neben dem Grundstück von Jalić. Bei dieser Gelegenheit grub er vier Urnen aus, die nicht erhalten blieben. Ein Jahr später wurden auf demselben Grundstück Ausgrabungen vorgenommen. Ljubić veröffentlichte den ausgegrabenen Fundstoff im »Viestnik«² und im »Popis«³, wo er darauf hinweist, dass es sich hier um einen grossen Tumulus handelt und nicht um eine Nekropole, wie ursprünglich gedacht. Daraus zieht J. Brunšmid den Schluss, dass Ljubić zwei Grabungen an verschiedenen Stellen vorgenommen hatte⁴. Während der Probegrabungen 1970 und 1973 wurden neun Urnengräber ausgegraben. Die Urnen wurden, auf einem hügeligen Gelände an einem Dorfweg gefunden, der von der Landstrasse an den Gartenzaun des Hauses No. 13 von J. Štulac ins Dorf abbiegt. Die Nekropole wurde während des Wohnungs-

und Strassenbaus grösstenteils vernichtet. Ausserdem werden in der Prähistorischen Sammlung des Archäologischen Museums in Zagreb eine Urne und eine Schüssel aufbewahrt, die bei Žamarije unweit von Žumberačka Kupčina gefunden wurden. Der Fund gehört zu einem Urnengrab und indiziert das Bestehen einer Nekropole. Bis heute ergab sich aber keine Möglichkeit, das Gelände in der Nähe des Fundes zu erforschen.

Sowohl die Nekropole in Ozalj als auch das Grab in Žamarije tragen alle Kennzeichen von Nekropolen der Urnenfelderkultur. Da sind mehrere Bestattungsarten vertreten: die Bestattung, wo die Urne mit Asche und Knochen ins Grab gelegt und mit einer Schüssel oder mit einem Gefäss zugedeckt wurde; die Bestattung ins mit Steinen belegte und zugedeckte Grab (den Bodenverhältnissen entsprechend wurde roher Stein verwendet), die mit einer Schüssel zugedeckte Urne wurde entweder auf die Kremierungsüberreste gestellt oder Asche und Knochen waren in der Urne; die Bestattung in rohen Stein, der eine Urne ersetzte, und die Schüssel wurde neben die Grube gelegt.

Der zahlreichste Fundstoff sind Urnen und Schüsseln aus Keramik. Metallfunde sind hingegen bescheiden und schlecht erhalten. Die Urnen aus dem Grab 1 (T. 1 : 1), aus dem Grab 2 (T. 1 : 3) und aus dem Grab in Žamarije (T. 4 : 2) weisen eine starke typologische Verbundenheit mit der älteren Urnenfelderkultur⁸ hin, wie auch auf die geographische Verbundenheit mit den Nekropolen in Slowenien, wo wir auch die nächsten Analogien in Gräbern der Ha B 1 Stufe finden^{9,10,25}. Für die Urnen des Grabes 3 (T. 1 : 4), des Grabes 4 (T. 1 : 6) und des Grabes 6 (T. 2 : 5) finden wir Parallelen in der grossen Nekropole Ljubljana SAZU¹¹, wo die jüngeren Urnenfelderkulturen das Inventar darstellen und die auch in die jüngere Zeit sekundär fort dauern. Die Urnen aus dem Grab 5 (T. 2 : 4), Grab 8 (T. 3 : 1), und Grab 9 (T. 3 : 6) sind der aus der geographisch sehr nahen Nekropole in Krupače¹² verwandt, wo sie zusammen mit dem Fundstoff der Ha B 2 Stufe oder wie im Grab 155 der Nekropole in Ruše¹³ mit dem Fundstoff der Ha B 3 Stufe nach Müller-Karpes chronologischer Einteilung vorkommen. Das Henkelgefäss aus dem Grab 3 (T. 1 : 5) ist der Form und Ornamentik nach den Gefässen aus den Gräbern der Ha B 1 und Ha B 2 Stufe der Nekropole Ruše¹⁴ ähnlich. Reichere Funde weist Grab 6 vor, in dem neben der Urne und der Schüssel noch ein kleineres Gefäss gefunden wurde (T. 2 : 7). Solchen Gefässen begegnen wir südlich der Save in der Nekropole Barice¹⁵, weiter in der Nekropole Krupače¹⁶ und in der Nekropole Trešćerovac¹⁷ unweit von Ozalj. Unser Exemplar entspricht der Form und Ornamentik nach den Gefässen von Trešćerovac, was kein Zufall ist, denn die Entfernung zwischen den beiden Nekropolen beträgt nur 4 Kilometer und beide wurden meistens zur Zeit der Ha B 2 Stufe angewendet. Zickzackmotive und Vertikallinien erscheinen auch an der Messerscheide (T. 3 : 3), die im Grab 8 gefunden wurde. Wie bemerkt, kommt dieses Motiv häufig an der Keramik vor, von der es vermutlich übernommen wurde. Von allen Metallfunden ist jedenfalls die Nadel (T. 2 : 10) aus dem Grab 7 am wichtigsten. Die Analogie für solchen Nadeltyp finden wir in den grossen Nekropolen von Dobova¹⁸ und Velika Gorica¹⁹ (T. 4 : 3—4), in den Gräbern der Ha B 2 Stufe. Ihre viel reicher ausgeführten Vorbilder der Ha B 1 Stufe kommen in den schon erwähnten Nekropolen vor^{20,21}. Wie bei Urnen, die einen längeren Zeitraum

umfassen, ist das auch bei Schüsseln mit eingezogenem Rand zu finden. Dieser Form begegnet man vermutlich wegen ihrer Einfachheit und Funktionalität in allen Phasen der Urnenfelderkultur. Ihre Herkunft soll bei alten Vorbildern gesucht werden, wenn wir die Schüssel aus dem Grab 1 in Virovitica²² mit den Schüsseln aus dem Grab 2 (T. 1 : 2), dem Grab 5 (T. 2 : 3), dem Grab 6 (T. 2 : 6) und dem Grab in Žamarije (T. 4 : 1) vergleichen, so sind die Ähnlichkeiten evident. Man kann eine Analogie zwischen den Schüsseln aus Ozalj, denen aus Krupače²³ und Trešćerovac²⁴ und besonders mit jenen aus dem Grab 4 (T. 1 : 7), Grab 7 (T. 2 : 11) und Grab 8 (T. 3 : 4) ziehen, wie auch mit zahlreichen Exemplaren aus den Nekropolen im Save- und Draugebiet in Slowenien. Sie kommen auch auf den Nekropolen der jüngeren Zeit vor, was aber den Zeitrahmen Urnenfelderkultur überschreitet.

Die Nekropole in Ozalj, die leider teilweise nur erhalten ist, ist noch eine der Nekropolen in der westlichen Gruppe der jüngeren Urnenfelderkultur in Nordwestkroatien, bzw. im Gebiet zwischen der Save und der Drau. Der in Ozalj ausgegrabene Fundstoff und derjenige aus dem Grab in Žamarije enthalten typologische Formen des Ha B Horizontes, d. h. der Ha B1 und Ha B2 Stufe, bzw. des 10. und 9. Jahrhunderts.

Vom Tumulus in Ozalj verfügen wir über keine weiteren Angaben,²⁶ abgesehen von Gegenständen, die während der Grabung im Jahre 1886 gefunden wurden und den von Ljubić angegebenen Dimensionen des Tumulus (50 m²). In der Prähistorischen Sammlung des Archäologischen Museums in Zagreb sind 5 von den 13 erwähnten Gegenständen aufbewahrt, die vermutlich in mehreren zerstörten Gräbern gefunden wurden. Demzufolge bleibt uns nur die Möglichkeit ihrer typologischen Klassifikation.²⁷ Die Armspiralen aus Bronzedraht z. B. das Armband aus Ozalj (T. 4 : 6) kommen auf dem gesamten mitteleuropäischen Gebiet während der Bronze und auch Hallstattzeit in ihrer unveränderten Form vor; nur die Zahl der Gewinde variiert von Fall zu Fall, sie wurden aus Bronze- oder Eisendraht mit rundem Querschnitt ausgearbeitet.²⁸ Die Bronzenen Knöpfe (T. 4 : 8) waren ein Bestandteil der Tracht, deswegen erhielten sie sich auch länger im Gebrauch. Wir finden sie oft in Gräbern des Ha B und Ha C Horizontes auf dem Japodengebiet in der Lika.²⁹ Zu den Funden mit sichtlicher Tradition der Urnenfelderkultur gehören auch Nadeln. Dem Exemplar aus Ozalj (T. 4 : 5) ist die Nadel aus dem Grab 18 aus Metlika-Borštek und die aus dem Grab 28 der Nekropole in Beram verwandt, obwohl nicht indentisch. Das Inventar aus dem Grab 18 aus Metlika-Borštek gehört nach J. Dular dem ältesten Hallstatthorizont an; J. Dular bezeichnet dieses Inventar mit dem Begriff Podzemelj 1 und er datiert es in die zweite Hälfte des 8. Jahrhunderts.³⁰ V. Kučar vergleicht die Nadel aus dem Grab 28 aus Beram mit jener aus dem Grab 235 von Este-Ricovero, das nach Frey aus der ersten Hälfte des 7. Jahrhunderts, d. h. aus der Mitte der Phase Este II.³¹ Die zweischleifigen Bogenfibeln mit Knoten erscheinen nicht nur im grösseren Raum, sondern auch innerhalb eines längeren Zeitabschnitts. Die Typologie der zweischleifigen Bogenfibeln, mit und ohne Knoten, wurde von S. Gabrovec ausgearbeitet, auf Grund vergleichbarer Exemplare, nach seiner Einordnung, ist die Fibel von Ozalj (T. 4 : 9) nicht dem Kulturkreis des mittleren Donaauraums, sondern demjenigen des Südostalpenraums angehörig.³²

Vorläufigen verfügen wir über keine Angaben betreffs Tumulsfunde aus dem Bereich des Kupa-Flusses, abgesehen von denjenigen vom Fundort, Draganić, unweit von Ozalj.³³ Höchstwahrscheinlich stammt von dort das Schwert von Typ Mörigen, das in die Ha C1 Stufe bzw. in die erste Hälfte des 7. Jahrhunderts. Die Nekropole der Urnenfelderkultur, die hier vorgelegt wurde, gehört also in den Ha B1 und Ha B2 Stufe d. h. in das 10. und 9. Jahrhundert. Der Tumulus stammt aber, wie alle Indizien zeigen, aus einem anderen Kulturkreis, bzw. aus den Anfängen der älteren Eisenzeit auf diesem Gebiet. Dieser Tumulus wäre für die Bestimmung des ältestens Horizonts der frühen Eisenzeit in Nordwestkroatien, der chronologisch in den Zeitraum zwischen die zweite Hälfte des 8. und die erste des 7. Jahrhunderts fällt, von Bedeutung.









